

EESTI TEADUSTE AKADEEMIA ESTONIAN ACADEMY OF SCIENCES

MERETeaduste Komisjon – Committee on Marine Sciences

Aruanne **Euroopa Teadusfondi Merekomitee** Eesti kontaktorgani **Eesti Teaduste Akadeemia mereteaduste komisjoni** tegevusest 2012

Sünopsis.

Toimus mereteaduste komisjoni üks elektrooniline koosolek. Osaleti Euroopa Teadusfondi Merekomitee kevadisel plenaaristungil Southamptonis 15.–16. mail 2012, sügisel plenaaristungil Texelis (Holland) 15.–17. oktoobril 2012, Euroopa Teaduste Akadeemiate Nõuandva Kogu (EASAC) keskkonnapaneeeli kevadisel istungil Brüsselis 24. aprillil 2012 ja sügisel istungil Brüsselis 23. oktoobril 2012. MTK esimees Tarmo Soomere valiti Euroopa Teadusfondi Merekomitee (alates 2012.a. Euroopa Merekomitee) aseesimeheks.

Kujundati Teaduste Akadeemia seisukoht Nord Streami uuringuloa taotluse kohta. Osaleti EASACi poolt korraldatud merede ja ookeanide jätkusuutliku arengu (marine sustainability) analüüsis (vastav aruanne on planeeritud 2013. a.) ja konsultatsioonides merebiotehnoloogia alase ERA-NETi (Marine Biotechnology) käivitamise küsimustes. Korraldati Eesti ja Venemaa Teaduste Akadeemiate delegatsioonide ühisseminar Tallinnas, kus kirjutati alla memorandum koostööst maa-teaduste valdkonnas. Komisjoni töö eesmäärke, tegevust ja otsuseid tutvustati mitmetes meediakanalites.

Eestis on Teaduste Akadeemia (TA) mereteaduste komisjon (MTK) moodustati Eesti TA juhatuse otsusega 25. septembril 2007 ning alustas realselt tööd 2008.a. jaanuaris. MTK töötab TA juhatuse juures. Komisjoni esmasteks eesmärkideks on

- Eesti (mereteaduste) esindamine Euroopa Teadusfondi Merekomitees ning
- tegevus riigisisese nõustava koguna

Euroopa Teadusfondi Merekomitee (ESF Marine Board) tegevuse peamised eesmärgid, põhimõtted, lähemad sihid, roll mereteaduse arengus ning tegevuse tasandid (mereteaduse foorum, sünergia, strateegia ja hääl) on lähemalt kirjeldatud MTK 2008.a. tegevuse aruandes.

Kontaktisikuks on peasekretäri asetäitja välissuhete alal Anne Pöitel;
kontaktaadress:

Kohtu 6

10130 TALLINN

Telefon: 644 8677

Faks: 645 1829

e-mail: „Anne Pöitel” foreign@akadeemia.ee või anne.poitel@akadeemia.ee

MTK esimees on akadeemik Tarmo Soomere

TTÜ Küberneetika Instituut, Akadeemia 21, 12618 Tallinn, tel. 6204176; soomere@cs.ioc.ee

Komisjoni koosseis 2012.a. jooksul ei muutunud. Liikmed 31.12.2012 seisuga on:

Tiit Kutser, Tarmo Kõuts (Kaitseministeeriumi esindaja), Heiki Lindpere, Urmas Lips, Georg Martin, Tiina Nõges (aseesimees), Kalle Olli (aseesimees), Alvar Soesoo ja Silver Vahtra (Keskkonnaministeeriumi esindaja).

MTK tegevus Eestis on suunatud kõigi merede ja muude suurte veekogude ja nende ökosüsteemi funktsioneerimisega seotud teadusharude (nt mereteaduse ja limnoloogia mitmesugused harud, meregeoloogia, rannikutehnika ja –teadus, hüdroloogia, merepõhja ja mereelustiku ressursidega ja nende ekspuuteerimisega seonduvad teaduslikud küsimused, mere ruumiline planeerimine) Eestis baseeruva kompetentsi esindajatele. Mereteaduse all mõistetakse nõnda defineeritud teadusharude kogumit.

MTK koosolekud.

Aruandeaastal toimus üks elektrooniline koosolek 22.09–04.10.2012 ja üks ringküsitlus. Komisjoni liikmeid informeeriti vastavalt vajadusele Euroopa Teadusfondi Merekomitee plenaaristungite toimumisest. Sel aastal ei formuleeritud ühtegi konkreetset soovitusi või ettepanekut Euroopa Teadusfondi Merekomiteele esitamiseks.

Elektroonilise ringküsitluse (30.08–30.09.2012) päevakorras oli Eesti võimalik osalemine kavandatavas ERA-NET merebiotehnoloogia programmis. Paluti avaldada arvamust, kas Eesti peaks selles ürituses osalema, kes on nõus panustama, millised Eesti töörühmad või laborid võiksid selle initsiatiivi tulemusena tekkivates uurimis- ja tehnoloogiaprojektides osaleda ning kes võiks Eestit esindada. Samad küsimused edastati Tallinna Tehnikaülikooli ja Tartu Ülikooli teadusprorektoritele ja innovatsiooniprorektoritele.

Tagasiside nii ülikoolidest kui ka mereteaduse komisjonist oli tagasihoidlik. Üldiselt pooldati Eesti osalemist. Ühtegi otseselt asjast huvitatud osapoolt või laborit, kes oleks olnud ka nõus oma aega sellesse ettevõtmisse investeerida, ei õnnestunud identifitseerida. Jõuti põhimõttelisele kokkuleppele Eesti Teadusagentuuriga, et Teaduste Akadeemia võiks olla Eestit esindaja.

Elektroonilise koosoleku päevakorras oli Teaduste Akadeemia arvamuse kujundamine Nord Streami poolt Eesti Välisministeeriumile esitatud uuringuloa taotluse kohta. Osalesid kõik komisjoni liikmed. Leiti, et: (i) Nord Streami torujuhtmete sobivus Läänemerele kui eriti tundlikule merealale on põhimõtteliselt küsitav; (ii) nimetatud kavandatud rajatiste keskkonnamõju on väga raske adekvaatselt hinnata meres toimuvate protsesside keerukuse, vastavate andmete vähesuse, mudelite küündimatuse ning välitööde piiratud võimaluste tõttu; (iii) varasemate samalaadiliste plaanide teostamise käigus ei ole Nord Stream end näidanud usaldusväärse partnerina; (iv) geotehniliste uuringute käigus planeeritakse ühe seadmetüübina kasutada vibroproovureid, mida eestikeelses kirjanduses nimetatakse vibropuurideks; (v) ei ole selge, kuidas võiks torujuhtme rajamine Eesti majandusvööndi lähikonnas Eesti merealasil mõjutada.

Komisjon jõudis seisukohale, et Eesti peaks järgima Läänemerele kui eriti tundliku mereala majandamise ja loodushoiu konservatiivset poliitikat ning mitte väljastama uuringute luba.

Osalemine Euroopa Teadusfondi Merekomitee töös.

MTK esimees T. Soomere osales 2012.a. Euroopa Teadusfondi Merekomitee plenaaristungitel Southamptonis (Inglismaa) 15.–16. mail 2012 ja Texelis (Holland) 15.–17. oktoobril 2012.

2011.a. lõpuks oli Merekomitees 33 organisatsiooni 20 maalt (Soome Keskkonnainstituut võeti küll 2011.a. liikmeks vastu, kuid loobus osalemisest). Plenaaristungil Southamptonis (Inglismaa) 15.–16. mail 2012 valiti Merekomiteele neli uut aseesimeest: Alessandro Crise (Itaalia), Ricardo Santos (Portugal), Jacky Wood (Inglismaa) ning MTK esimees, Eesti esindaja Tarmo Soomere. Võeti vastu uus liige, Marine Alliance for Science and Technology Scotland (MASTS) (Inglismaa).

Seoses Euroopa Teadusfondi reorganiseerimisega otsustati loobuda viitest „Teadusfond” organisatsiooni nimes ning orienteeruda nime „Euroopa Merekomitee” kasutamisele. See võib vajada teatavaid kosmeetilisi muudatusi Merekomitee alusdokumentides, sh. Merekomitee rolli ja põhikirja täpsustamist, kuid tänu finantsküsimumuste ettenägelikule käsitlusele ja sekretariaadi professionaalsusele on Merekomitee oma tegevuses praktiliselt iseseisev ning ei sõltu arengutest Euroopa Teadusfondis.

Alustati 2014. aastaks planeeritud rahvusvahelise mereteaduse ja teaduspoliitika konverentsi EurOCEAN2014 korraldamist Itaalias koostöös Euroopa Komisjoni ja Merekomitee Itaalia delegaatidega. Arvestatakse ka võimalusega, et Itaalia loobub nt. majanduslikel põhjustel selle ürituse korraldamisest; siis läheb korraldusõigus Brestile.

Ettevalmistamisel on eelvaade „Navigating the Future” IV. Selle peamised seisukohad on plaanis formuleerida 2012.a. lõpuks. Uus tööühm „Valuing Marine Ecosystems” alustab tööd eeldatavasti 2012.a. sügisel. Olulise muutusena teavituspoliitikas otsustati kasutada instrumenti „Science Policy Briefing” – kompaktsed olulistele üksiküsimustele fokuseeritud dokumendid, millele oleks potentsiaal saada avaldatud tippajakirjades. Uute tööühmade teemadena kaaluti meregeoloogia-alaseid küsimusi, sh. veealuse arheoloogia ja klassikalise mereteaduse koostöö võimalusi.

Plenaaristungil Texelis (Holland) 15.–17. oktoobril 2012 võeti Merekomitee liikmeks Iirimaa ülikoolide konsortsium *Irish Marine Universities*.

Otsustati kutsuda Merekomiteesse Rahvusvahelise Okeanograafia Komisjoni (IOC, International Oceanographic Commission) alaline vaatleja. Euroopa Komisjoni esindaja Waddah Saab andis ülevaate mereteaduse infrastruktuuri ekspertrühma tööst ning rõhutas, et Merekomitee initsiatiivil käivitatud projekt EUROFLEETS on oluline samm uurimislaevade kasutamise harmoniseerimise ja nende ühiskasutuse korraldamise suunas. Kuulati ära Merekomitee kommunikatsioonipaneeli aruanne.

Märgiti, et merede ja ookeanide mikrobioloogia arenguid ja ülesandeid käsitletud tööühma „MICROCEAN” töö alusel formuleeriti üks 7. raamprogrammi kutse teema, mille raames finantseeritakse kaht uurimisprojekti. Arutati mere biotehnoloogia alase programmdokumendi formaati; peeti vajalikuks selle materjali esitust täpsustada. Otsustati luua kaks uut tööühma, mis fokuseeruvad veealuse arheoloogia ja süvamere merepõhja geomorfoloogia uuringute vajadustele ja perspektiividele.

Mereteaduste populariseerimine ja valdkonna nähtavuse suurendamine

Aruandeaastal tõusis uuesti päevakorda Nord Streami temaatika seoses nende plaanidega paigaldada Läänemere põhja veel kaks torujuhet, neist osa uuele trassile, milleks Nord Stream taotles merepõhja uuringute luba Eesti majandusvöödi teatud piirkondades. Seda protsessi ning Teaduste Akadeemia seisukohavõttu kajastasid lisaks eestikeelsetele meediakanalitele ka venekeelne Aktuaalne Kaamera ja Pervõi Baltiiskii Kanal. Oluliseks momendiks mereteaduse komisjoni ja Akadeemia kui terviku nähtavuse suurendamisel oli koostöös TTÜ

energeetikateaduskonnaga korraldatud foorum „Veeldatud maagaas: valikud ja võimalused” 07. novembril 2012.

Osalemine teiste rahvusvaheliste organisatsioonide töös.

MTK esimees T. Soomere on Euroopa (Teaduste) Akadeemiate Nõuandva Kogu EASAC (European Academies Science Advisory Council) keskkonnapaneelis Eesti Teaduste Akadeemia esindaja ja asutajaliige. T. Soomere üheks ülesandeks selles paneelis on olla Merekomitee kontaktisikuks, aidata kaasa informatsiooni vahetamisele nende organisatsioonide vahel ning nende töö harmoniseerimisele. Aruandeaastal osaleti keskkonnapaneeli mõlemal istungil (Brüssel, 24. aprill ja 23. oktoober).

Osalemine Eesti poliitika kujundamisel.

MTK esimees T. Soomere ja komisjoni liige Urmas Lips esinesid ettekannetega Riigikogu keskkonnakomisjoni Nord Streami küsimusi käsitletud istungil 12. märtsil 2012. MTK osales aktiivselt TTÜ energeetikateaduskonna ja TA informaatika ja tehnikateaduste osakonna poolt ühiselt organiseeritud avaliku foorumi „Veeldatud maagaas: valikud ja võimalused” korraldamisel. (Tallinn, Nordic Hotel Forum, 7.11.2012). T. Soomere pidas seal ettekande „LNG terminali asukohavalik Soome lahe kontekstis.”

Kujundati Teaduste Akadeemia seisukoht Nord Streami uuringuloa taotluse kohta. Osaleti EASACi poolt korraldatud merede ja ookeanide jätkusuutliku arengu (marine sustainability) analüüsis (vastav aruanne on planeeritud 2013. a.) ja konsultatsioonides merebiotehnoloogia alase ERA-NET Marine Biotechnology käivitamise küsimustes. Korraldati Eesti ja Venemaa Teaduste Akadeemiate delegatsioonide ühisseminar Tallinnas, kus kirjutati alla nende akadeemiate koostööprotokoll. Käivitati nn. tulevikutehnoloogiate projekti FuturICT Läänemere maade keskus (Baltic hub).

Osalemine teaduspoliitika konverentsidel.

MTK esimees T. Soomere esines kutsutud ettekandega *A future technology of environmental management for the Gulf of Finland* Soome Keskkonnainstituudis toimunud Soome Lahe Aasta 2014 planeerimisseminaril 29.02.2012 ja ettekandega *FuturICT teams and challenges for Estonia* rahvusvahelisel seminaril *Complexity and Crisis Management in Society and Environment* (Teaduste Akadeemia, 28.05.2012). Kaudselt kajastab MTK ülesandeid NATO „Science for Peace and Security Programme” poolt finantseeritud rahvusvahelisel sümposiumil *Environmental security of the European cross-border energy supply infrastructure* T. Soomere poolt peetud loeng *Towards a new generation of techniques for environmental management of maritime activities* (Moskva, Sergeev Institute of Environmental Geoscience, Venemaa Teaduste Akadeemia, 30–31.10.2012).

Koostöö Eestis

MTK esimees T. Soomere kuulub vaatelejana alates 2008.a. suvest Vabariigi Valitsuse 12.12.2005. a. korraldusega nr. 784 Keskkonnaministeeriumi juurde loodud ministeeriumivahelisse merenduse, merekaitse ja reostustõrje küsimuste lahendamise koordineerimise komisjoni. Kõik MTK liikmed on kutsutud Keskkonnaministeeriumi merekeskkonna osakonna poolt nõustama merekeskkonna kasutuse ja kaitse seaduse kontseptsiooni koostamist.

Hinnang TA liikmelisusele Euroopa Teadusfondi Merekomitees

Nagu ülal märgitud, otsustati seoses Euroopa Teadusfondi ümberkujundamisega kasutada nime Euroopa Merekomitee ning vajadusel jätkata sõltumatult Euroopa Teadusfondist. Lõplik juriidiline vorm selgub eeldatavasti 2013.a. sügiseks.

Merekomitee populaarsus ja kaal Euroopa mereteaduse maastikul ja teaduspoliitika ruumis on järjest tugevnemas. Oluline samm selles suunas oli 2010.a. tehtud otsus võimaldada liikmestaatus ka ülikoolide konsortsiumitele, mis tugevadab Merekomitee seisukohtade teaduslikku dimensiooni. Aruandeaastal võeti vastu kaks uut liiget ning veel mitmed organisatsioonid on alustanud vastavaid läbirääkimisi. Merekomitee usaldusväarsuse aluseks on sõltumatus Euroopa Komisjoni süsteemist. Merekomitee kaudu on meil reaalne võimalus realiseerida Eesti mereteaduse positsioon Läänemere piirkonnas vastavate teaduspoliitiliste otsuste tasemel, aga ka teha Eesti teadlaste sõnum kuuldavaks Euroopa mastaabis. Igal liikmel on üks hääl, mistõttu Eesti hääle kaal on võrdne mistahes muu riigi või seda esindava institutsiooni kaaluga.

Hinnang MTK tööle

MTK jätkuvalt täitnud oma põhilised ülesanded, esindades Eesti mereteadust Euroopa Merekomitees ning mereteaduse tippkompetentsi Euroopa akadeemilisel maastikul, edastades mereteaduse sõnumeid ühiskonnale ning vajadusel (ka proaktiivselt) nõustades Eesti riiki.

Aruandeaasta kujunes läbimurdeliseks töös Euroopa suunal: komisjoni esimees T. Soomere valiti Euroopa Merekomitee täitevkomitee liikmeks ja aseesimeheks. See positsioon avab märksa laiemad võimalused Euroopa mereteaduse-alase poliitika mõjutamiseks ja kujundamiseks; samuti Läänemere ümbruse riikide ja Eesti mereteaduse nähtavuse suurendamiseks ning kindlasti tugevdab Eesti mere- ja rannikuteaduse positsiooni.

Komisjoni tööstiil on praeguseks stabiliseerunud. Juba eelmisel (2011) aastal peeti mõttekaks piirduda ühe korralise istungiga aastas ning panustada oluliste probleemide identifitseerimisele ja lahendamisele olemasoleva kompetentsi efektiivsema rakendamise kaudu. Sellest positsioonist lähtudes korraldati 2012.a. MTK istung ja ringküsitlus elektroonilises vormis.

Komisjon on praeguses koosseisus töötanud juba enam kui viis aastat. Selle aja jooksul on toimunud mitmed muutused Eesti teadusmaastikul. On võetud vastu uus teadus- ja arendustegevuse korraldamise seadus. Selle kaudu on muutumas teadus- ja arendustegevuse finantseerimise süsteem. Mitmed komisjoni liikmed on valitud vastutavatele ametikohtadele oma institutsioonides, kus nende töökoormus on ilmselt suurenenud. See protsess on küll tugevdanud MTK rolli Eesti teadusmaastikul, kuid samal ajal mõnevõrra komplitseerinud infovahetust ja aeglustanud tagasisidet.

Komisjoni liikmeskond peegeldab mereteaduse seisut kuus aastat tagasi. Tallinna Tehnikaülikoolist kuulub komisjoni neli liiget ja Tartu Ülikoolist kolm liiget. Samal ajal on esindamata järjest kasvav kompetents rannikuteaduse alal Tallinna ülikoolis ja Tartu Ülikoolis. Limnoloogia on esindatud vaid ühe liikme kaudu. Märgilise tähendusega asjaoluks pean seda, et ka sel aastal – juba viiendat aastat järjest – ei õnnestunud identifitseerida selliseid probleeme, teemasid või valdkondi, mille lahendamiseks, finantseerimiseks või arendamiseks saanuks rakendada Euroopa Merekomitee võimalusi.

Teisisõnu, Eesti mereteaduse nähtavus läbi MTK tegevuse nii Eesti kui ka Euroopa tasemel on suurepärase, kuid komisjoni potentsiaal Eesti mere- ja rannikuteaduse ning limnoloogia kompetentsi konsolideerimise ja selle ühise hääle tugevdamise ja edastamise kaudu on realiseeritud vaid osaliselt. Seetõttu pean mõttekaks kaaluda komisjoni liikmeskonna kaasajastamist, tagamaks komisjoni töö ladus kulgemine ja täita komisjoni üks olulisi ülesandeid – kogu Eestis baseeruva vastava kompetentsi tundmine ja (tasakaalustatud) esindamine.

Tarmo Soomere
07. veebruaril 2013

Lisa 1. Mereteaduste komisjoni töö kajastamine Eesti meedias.

1. T. Soomere intervjuu Kuku Raadio Meretunnile Eesti Teaduste Akadeemia mereteaduste komisjoni 2011.a. töödest ning raamatu „Teadusmõte Eestis VII. Meri. Järved Rannik” ilmumise puhul, 14.01.2012.
2. Intervjuu Kuku Raadio mereteadlaste suurenevast rollist teaduspoliitikas: Venemaa TA asepresidendi visiit 30.03.2012; Eesti Teaduste Akadeemia ja Venemaa TA koostööprotokoll, Euroopa Teaduste Akadeemiate Nõuandva Kogu Keskkonnapaneeeli ettevõtmised: 10% biokütuste loosung autotranspordis pole jätkusuutlik; vajalik mere biomassi kasutuselevõtmine; Eesti merehariduse jätkusuutlikkusest, 29.04.2012
3. Kommentaar Rahvusringhäälingule Nord Streami võimaliku keskkonnamõju suhtes; eetris Aktuaalse Kaamera raames 07.07.2012; samuti uudisena: ERR: Eesti eksperdid on Nord Streami keskkonnauuringute suhtes skeptilised, *Postimees Online*, 20:55, 07.07.
4. Esinemine Vikerraadio otsesaates „Uudis+” kommentaaridega seoses Nord Streami võimaliku uurimisloa taotlusega Eesti majandusvööndis, 16.08.2012.
5. Juhan Haravee, Nord Streami uued torud võivad tulla Eesti majandusvööndisse, esitab T. Soomere mõtteid gaasijuhtme keskkonnamõju osas, *Õhtuleht*, 22.08.2012, lk. 2.
6. Esinemine Raadio4 venekeelses saates „Enne keskpäeva” kommentaaridega Läänemere tundlikkusest välismõjudele ning Nord Streami probleemidest selles kontekstis, 28.08.2012.
7. Intervjuu Kuku Raadio Meretunnile Nord Streami uue uuringuloa taotluse teemal, 01.09.2012.
8. Intervjuu Aktuaalsele Kaamerale: Teaduste Akadeemia seisukoht Nord Streami uue uuringuloa taotluse kohta; nii eesti kui ka vene keeles, 05.10.2012.
9. Intervjuu telekanalile „Pervõi Baltiiskii Kanal”: Teaduste Akadeemia seisukoht Nord Streami uue uuringuloa taotluse kohta, 8.10.2012.

Lisa 2 (eraldi dokumendina): Mereteaduste komisjoni soovitusel Nord Stream AG poolt esitatud taotluse kohta uuringute loa andmiseks Eesti majandusvööndis